

Politisk offentlighed på Internettet – perspektiver og hidtidige erfaringer

Udgivet som pp. 46-57 i Politologiske Studier, 4. årgang, nr. 4, december 2001

Af Jakob Linnaa Jensen

Jakob Linnaa Jensen er cand.scient.pol. og ph.d.-stipendiat på Institut for Statskundskab, Århus Universitet. Hans projekt drejer sig om internettets muligheder som forum for demokratisk debat. Han er i øjeblikket i gang med sammenlignende analyser af henholdsvis myndighedsskabte og borgerskabte "internetoffentligheder" i Danmark

Abstract:

The rise of the Internet coincides with the widespread debate about the possible decline of the public sphere. The Internet is often regarded as a solution to actual democratic weaknesses of Western countries. This article reviews the theoretical debate about the Internet as a possible new public sphere and draw a sketch on the concrete experiences with the Internet as a medium for democratic debate so far. Both the theoretical and empirical conclusions are quite mixed. The Internet might have a great potential for democratic debate but most of that still remains to be fulfilled. Last but not least the author discusses four necessary and interlinked conditions for an internet-based public sphere to succeed.

Fremkomsten af internettet som nyt medium falder sammen med den stadig stigende debat om den politiske offentligheds mulige forfald med tilhørende demokratiske problemer. I denne artikel diskuteres internettets styrker og svagheder som politisk offentlighed på baggrund af den teoretiske debat og de hidtidige empiriske erfaringer. Diskussionen munder ud i et bud på hvilke elementer, der er afgørende for internettets succes som politisk offentlighed.

Brødtekst:

Lad det være det sagt med det samme: det er ikke denne forfatters synspunkt, at offentligheden er i et uvægerligt forfald, som det undertiden hævdes. Ikke desto mindre kan der konstateres en forandring af den politiske offentligheds betingelser i det moderne samfund. I en tid, hvor store udfordringer, både internationalt og hvad angår væsentlige etiske spørgsmål, skrider på demokratisk stillingtagen blandt borgerne, kan der være grund til at undersøge, hvorvidt Internettet kan blive et kærkomment fristed for offentlig debat baseret på dialog og deliberation.

Siden de første aviser for alvor slog igennem, har offentlighedens sted i udpræget grad været massemedierne. Opkomsten af nye medier har da også historisk været sat i forbindelse med en styrkelse af demokratiet. Med radioens opfindelse så mange muligheder for, at borgerne kunne kommunikere på kryds og tværs af nationen gennem små radiosendere og –modtagere. Med fjernsynets indtog var der udbredte forhåbninger om, at man gennem transmission af klassiske "bymøder" og oplysende programmer kunne inddrage borgerne mere i demokratiske processer, og med udbredelsen af kabel-TV, tekst-TV og videoteknologi i 70'erne var optimismen på demokratiets vegne omfattende.¹

Selv om det kan argumenteres, at nogle af disse medier har bidraget til at udfylde flere af offentlighedens funktioner, er det alligevel en udbredt diagnose, at ingen af dem fuldt ud indfrie de demokratiske forventninger. Først og fremmest forblev den demokratiske dialog ofte ved envejskommunikation, og tilmed viste massemedierne sig særdeles velegnede til autoritær propaganda i diktaturstater. Vigtigere er det dog, at "public service-TV", et koncept med et helt eksplicit demokratifremmende formål, som de fleste europæiske statslige TV-selskaber er bygget op

over, i stigende grad er under pres fra konkurrerende kommercielle kanaler og gennem interne krav om gode seertal.²

I forhold til denne udvikling har forhåbningerne til internettet som det ultimative demokratiske medium nærmest mindet lidt om troen på det tabte paradys' genkomst, som Nicholas Negroponte har påpeget det.³

Den politiske offentlighed og dens funktioner

Debatten om, hvorvidt internettet muliggør eller ligefrem udgør en helt ny form for politisk offentlighed, er i stort omfang foregået i habermasianske termer. I Habermas' forståelse opstod den borgerlige offentlighed i kaffestuer og saloner i 1700-tallet. Som sådan ser han den da også i tæt samspil med demokratiets opkomst. Habermas' skildring af den borgerlige offentlighed er i lighed med begreber om torvet i antikkens Athen og de såkaldte bymøder i New England, USA blevet en slags visioner for en ny "demokratisk guldalder".

Det er blevet hævdet, at internettet rummer store muligheder for at etablere den herredømmefrie dialog med lige adgang for alle argumenter, som Habermas ser som den politiske offentligheds konkrete indhold. Der er blevet talt om en radikal fornyelse af demokratiet, hvor alle forudsætninger for demokrati og offentlighed vil blive opfyldt.⁴

En af de første og mest fremtrædende fortalere for internettet som befordrende for fællesskab og demokrati var Howard Rheingold. I sin bog "Virtual Communities" beskriver han internettet som et medium, der for første gang tillader, at folk med samme interesser, holdninger eller idéer kan tale sammen på tværs af tid og landegrænser. Han er specielt optaget af sådanne fællesskabers potentiale for den demokratiske samtale og fremhæver muligheden for skabelsen af ideelle demokratiske fora, "Athen uden slaver".⁵

Denne teoretiske debat kom for alvor på den aktuelle politiske dagsordenen i 1996, da USA's præsident Clinton i sin årlige tale om nationens tilstand talte varmt for såkaldte "National Electronic Townmeetings". Gennem tv-transmission af debatter og mulighed for borgerne for via E-mail at blande sig skulle det være muligt at genskabe ånden fra de traditionelle bymøder i New England i USA's tidlige historie.⁶

Jeg vil i det følgende med udgangspunkt i fire funktioner for den politiske offentlighed, jeg mener at kunne identificere, gennemgå internettets potentiale og svagheder. De fire funktioner er: dagsordensfastsættelse, politisk problemløsning, borgernes oplysning og uddannelse, og fælles referenceramme

I en klassisk pluralistisk opfattelse af den politiske offentlighed er en afgørende funktion dagsordensfastsættelse: at der eksisterer mulighed for, at alle relevante interesser og synspunkter kan komme til orde. Det er blevet fremført, at med internettets fremkomst bliver den reelle adgang til at sætte en politisk dagsorden spredt til langt flere. Marginaliserede borgere og interessegrupper med små ressourcer får fornyede muligheder for at gøre opmærksom på deres sag. Dette hænger sammen med, at den fysiske adgang til publicering er blevet langt lettere. I stedet for at skulle investere i dyre teknikker som trykpresse, sender eller studier publicerer man nu blot direkte på nettet.⁷

Problemet er selvfølgelig, at med flere og flere, der søger at sætte en dagsorden, kan debatten let blive uoverskuelig og præget af ligegyldighed. Konsekvensen kan blive, at kun de, der i forvejen har stor indflydelse og ressourcer, evner at sætte sig igennem i havet af meninger og interesser. Det er derfor spørgsmålet, om ikke en internetbaseret offentlighed, akkurat som Habermas' borgerlige offentlighed, vil blive udvandet, når antallet af deltagere stiger.

Noget, der bliver yderligere centralt i denne sammenhæng, er spørgsmålet om redigering. Tidligere stod avisernes debatredaktører eller TV- og radiojournalister for en sådan. På grund af begrænset

plads, redaktionelle linier og andre kriterier fik kun et begrænset antal synspunkter adgang til medierne. Umiddelbart forekommer manglen på redigering på Internettet og den deraf følgende lette adgang for alle synspunkter befordrende for politisk offentlighed og demokrati. Uden en meningsfuld redigering er der imidlertid stor risiko for, at velorganiserede og højtstående personer dominerer debatten. En vis redigering synes derfor at være en forudsætning i en kritisk offentlighed. Den store udfordring bliver hvorledes og af hvem, en sådan redigering på internettet skal foretages.

Det er især indenfor Habermas' begrebsverden centralt, at offentlighedens formål er at nå frem til en politisk fornuft. Gennem deliberation, det vil sige dialog, saglig vægtning af argumenter og gensidig overbevisning, når borgerne frem til en konsensus, en rationel fornuft, der kan tjene som grundlag for politiske beslutninger.⁸ I denne forbindelse er det vigtigt at understrege, at den politiske problemløsning ikke blot kan omfatte dialog mellem borgerne men også borgere og beslutningstagere imellem. Her kan politiske problemer identificeres og relevante løsningsmodeller diskuteres.

Forhåbningerne til en fornyet demokratisk dialog bygger i stort omfang på de fysiske betingelser for kommunikation på internettet. Kommunikationssituationen er principielt uhierarkisk og uden styring. Deltagelse i debatten er uafhængig af tid og sted, idet man kan kommunikere såvel synkront som asynkront. Alt dette peger i retning af, at de formelle rammer for deliberative processer synes at være opfyldt på internettet.

Wendy Bay Lewis argumenterer for, at internettet kan komme til at spille en afgørende rolle i styrkelsen af forbindelsen mellem borgere og politikere. Dette skal blandt andet ske ved at anvende det til at sikre åben adgang til regeringen og dens informationer og til fornyelse af mulighederne for politisk deltagelse. I den forbindelse ser hun internettet som et afgørende instrument til at genetablere borgernes tillid til politikerne, som i hvert fald i en amerikansk kontekst er faldende.⁹

Dale Herbeck er mindre optimistisk og opstiller to mulige scenarier for forholdet mellem borgere og politikere i en offentlighed medieret af internettet. Den første mulighed er hypersensible politikere, der reagerer på alt, som det nu kendes i forbindelse med meningsmålinger. Den anden mulighed er politikere, der bruger nettet til personlig performance og manipulation af vælgerne. Med internettet som link mellem borgere og politikere opstår der risiko for, at den "permanente samtale", der hævdes at være nettets fordel, fører til overbelastning af både borgeres og politikeres kognitive kapacitet. Overbebyrdelse af politikerne kan nødvendiggøre, at de blot lukker af for kommunikation eller svarer med standardmails. For borgernes vedkommende kan den hastighed, med hvilken informationer via nettet er tilgængelige, umuliggøre den refleksion, der er nødvendig for en kvalificeret demokratisk stillingtagen. Resultatet kan altså blive et samfund, hvor både borgere og politikere reagerer pr. refleks på informationsstrømmen.¹⁰

En tredje af offentlighedens funktioner er borgernes oplysning og demokratiske "uddannelse". Også her er nettet ofte tilskrevet et stort potentiale. Muligheden for dialog samtidig med indhentelse af enorme mængder information overskrider de tekniske begrænsninger, som 70ernes teledemokratiske eksperimenter løb ind i. Internettet har en større båndbredde, end der tidligere var tilgængeligt samtidig med, at de interaktive muligheder er langt bedre. Douglas Schuler har fokuseret på, at internettet vil lede borgerne til en genopdagelse af fælles demokratiske kerneværdier. Dette sker blandt andet gennem udvikling af nye fællesskaber med tilhørende deliberative processer til gavn for demokratiet.¹¹

Mens muligheden for oplysning og uddannelse således først og fremmest baserer sig på de tekniske perspektiver, rummer kommunikation på nettet rummer nogle begrænsninger og problemer, der får betydning for karakteren af den debat, der kan føres.

Selv om kommunikation via internettet, bl.a. gennem e-mails, er blevet kaldt en mellemting mellem tekst og samtale, rummer den dog stadig tekstens begrænsninger: den manglende evne til at kommunikere følelser gennem ansigtsudtryk og betoning i stemmen, således som det er muligt i en personlig samtale men også i stort omfang gennem radio og TV. Hermed går vigtig kommunikation tabt, hvilket kan forvride debatten og derved blokere for forståelsen. Fællesskaber på internettet bliver derfor en slags "andenrangs fællesskaber".¹² Internetbrugere har imidlertid fra starten søgt at kompensere for mediets begrænsninger: de såkaldte "smileys", små intuitivt forståelige kombinationer af tegn, har været anvendt til at udtrykke følelser eller stemninger. Mest kendt er vel smilet ☺. Systemet har allerede udviklet sig så sindrigt, at der er skrevet ordbøger på området. Om sådanne smileys kan erstatte den komplekse udveksling af information ansigt til ansigt er naturligvis tvivlsomt.

CITAT: "Fællesskaber på internettet er ikke nødvendigvis så anarkistiske, som kritikerne hævder"

En anden og nærmest modsat bekymring er, at billedet fortrænger teksten som medium for kommunikation. Rationel overbevisning bliver fortrængt af en ofte visuel selvfremstilling i det offentlige rum. I det massive billedsprog, der i dag præger medierne, flyder identiteter, argumenter og budskaber sammen i en stor masse.¹³ Over for dette argument ville man dog kunne hævde, at denne tendens formentlig ikke er værre på nettet end i andre medier og derved fremstår den som et træk ved den generelle samfundsudvikling og ikke en konsekvens af internettet som sådan.

Et sidste problem, der skal fremhæves her, er den hastighed, hvormed kommunikationen på nettet foregår. I og med at dialogen mellem afsender og modtager i dag kan foregå øjeblikkeligt, umuliggøres den forsinkelse og refleksion, der tidligere gjorde sig gældende i det offentlige rum. Ifølge Paul Virilio er en sådan "forsinkelse" en helt nødvendig forudsætning for en demokratisk debat.¹⁴

Andre er langt mere optimistiske, hvad angår kvaliteten af debatten i de forskellige fora på nettet og de deraf følgende muligheder for demokratisk bevidstgørelse af borgerne. Charles Ess mener for eksempel, at kommunikationen i både nyhedsgrupper og andre netfællesskaber ofte lever ganske godt op til diskursetiske krav. I praksis sikres dette på to måder.

For det første er adgangen til et givet fællesskab ofte begrænset. Såkaldte "regulators" eller "moderators" sørger for, at kun personer med de relevante interesser og forudsætninger får adgang til gruppen, og indlæg, der falder uden for dennes formål, bliver henvist til et andet sted. En sådan procedure er ifølge forfatteren i overensstemmelse med et habermasiansk ideal, hvor sikringen af en kvalificeret debat inden for det enkelte fællesskab kan få forrang for et pluralistisk princip om universel adgang.

For det andet blev der tidligt etableret en såkaldt "netikette" inden for de forskellige nyhedsgrupper og chatrooms. Der har altså været uskrevne debatregler, og ofte har der været sociale sanktioner såsom hadske e-mails eller blokering af den formasteliges adgang til gruppen i tilfælde af en overtrædelse af "netiketten".¹⁵ Fællesskaber på internettet er altså ikke nødvendigvis så anarkistiske, som kritikerne hævder.

Det er ofte blevet hævdet, at tv i dets barndom var det medium, der som det eneste nogensinde virkeligt har samlet en nation i en offentlighed. I Danmark som i andre lande var der i mange år kun én statslig tv-kanal med én tv-avis, hvilket gav blandt andet politikere en helt uhørt mulighed for at tale til hele folket på en gang. Hermed havde befolkningen i vid udstrækning en fælles referenceramme og var dermed tilbøjelige til at anlægge nogenlunde de samme værdier og holdninger

Flere forfattere påpeger, at såfremt man følger Rheingolds og Schulers tankegang om de mange nye fællesskaber, der opstår som følge af internettet, tegner der sig nogle problematiske konsekvenser. Når fællesskaber bliver til på baggrund af samstemmende interesser og holdninger og ikke geografi eller andre tilfældigheder, er der en stor risiko for, at de lukker sig om sig selv. Fællesskabets deltagere bekræfter hinanden i deres forestillinger om det omgivende samfund, og den diversitet eller forstyrrelse med alternative indtryk, man ville få i den fysiske verden, udebliver.¹⁶ Hvis man tror på hekse eller poltergeister, kan man på internettet få bekræftet, at de findes!

Talrige internettjenester tilbyder portaler eller personlige sider, hvor man får mulighed for at søge og filtrere information, så det er tilpasset ens interesser og personlighed i øvrigt. Med denne individualiserede information kan man let blive isoleret i sin egen, personlige virkelighedsopfattelse. Dermed er der stor risiko for at miste den fælles referenceramme, der er forudsætningen for en velfungerende politisk offentlighed og et demokratisk samfund.¹⁷

Et andet vigtigt aspekt i denne forbindelse er de lave sociale omkostninger forbundet med at tilslutte sig og forlade fællesskaber på nettet. Steven Jones griber fat i kernen af Howard Rheingolds argumentation: på nettet kan man ganske rigtigt vælge fællesskaber til eller fra efter interesser. Herved adskiller netfællesskaber sig fra traditionelle fællesskaber, hvor man er forpligtet til at leve sammen med de andre medlemmer og ikke blot kan gå "offline", såfremt selskabet ikke behager. Dette medfører et fravær af de forpligtelser, der normalt er forbundet med demokratisk deltagelse.¹⁸ Mens internettet altså ofte sættes i forbindelse med opkomsten af nye fællesskaber, rummer det også potentialet til yderligere fragmentering af det store fællesskab, selve samfundet. Et vist sæt af fælles værdier er nødvendige, hvis et samfund skal fungere. Kan der ikke opnås en bred, almen tilslutning til det kollektive projekt, risikerer samfundet at disintegrere med uoverskuelige konsekvenser til følge. Det er blevet kaldt "nettets balkaniserende effekt".

Fra alle disse mere overordnede perspektiver og problemer vender vi os nu til de mere empiriske erfaringer, der hidtil er gjort med internettet som medium for debat og offentlighed

Nogle empiriske erfaringer

Adskillige forsøg med demokratisk anvendelse af mediet er sat i gang rundt omkring i vestlige lande. På baggrund af den teoretiske debat og med udgangspunkt i internettets påståede demokratiske potentiale er der siden midten af 1980'erne iværksat en del forsøg på at etablere demokratisk dialog på nettet. Her skal der blot gennemgås nogle få, der dog udmærker sig ved at være blandt de mest omtalte og analyserede.

Projekterne har fra starten haft vidt forskellige udgangspunkter. Nogle er skabt af myndigheder, andre af private internetudbydere eller idealistiske grupper. Endelig er en del opstået spontant som følge af de mange forskellige teknikker på internettet, der muliggør kommunikation mellem store grupper af mennesker.

Af decideret myndighedsskabte projekter har der hidtil været ret få. I en dansk sammenhæng har det største projekt indtil nu været samarbejdet mellem Kommunedata, Kommunernes Landsforening og Amdsrådsforeningen i forbindelse med Kommunalvalget i 1997. Som led i projektet, der blandt andet havde ambitioner om at tilbyde information om kommuner og politikere samt tilbyde resultater på valgnatten, blev der rundt omkring i landet oprettet amtsbaserede debatfora. Debatten her var undertiden livlig, om end antallet af deltagere var begrænset. Endvidere var der eksempelvis en helt udpræget overvægt af mandlige debattører¹⁹, hvilket giver et billede af en meget skæv debat i forhold til befolkningens demografiske sammensætning.

De efterfølgende undersøgelser konkluderede, at projektet generelt var en fiasko. Dette hænger sammen med, at internettet endnu ikke var udbredt til store dele af befolkningen, og at der i det hele

taget var en manglende IT-parathed blandt de aktører, der skulle have deltaget aktivt, for eksempel partiforeningerne. Endvidere blev det angivet som problematisk, at brugerne i alt for begrænset omfang selv havde været med til at udforme projektet.²⁰

Projektet er ikke blevet gentaget på et landsdækkende plan i forbindelse med Kommunalvalg 2001. Til gengæld er der adskillige lovende projekter i gang på mere lokalt plan. Størst opmærksomhed er nok centreret omkring Nordjyllands Amts projekt "Nordpol", hvor borgere og politikere indbyrdes diskuterer i månederne op til valget. I dette projekt har brugerne, ikke mindst førstegangsvælgerne, fra et tidligt punkt været inddraget i processen og designet. I skrivende stund er projektet stadig i gang, men en foreløbig vurdering er, at debatten er præget af en høj grad af saglighed og tolerance. Samtidig blev amtets egen kvantitative målsætning for debatten nået allerede inden for de første uger. Dette peger altså umiddelbart hen imod, at interessen for at anvende internettet i valgkampen er blevet større siden forsøgene i 1997.²¹

Et myndighedsskabt projekt, der altid omtales som en succes, er PEN i Santa Monica, Californien. Projektet blev iværksat i 1989 af bystyret, og fra starten inddrog man borgerne i projektets udformning gennem surveys. Samtidig søgte man at sikre alle borgere reel adgang gennem opstilling af offentlige terminaler. Dette blev en succes, eftersom man fik mobiliseret 200 hjemløse som brugere af netværket, og dermed gjorde projektet op med andre analyser, der viser at internetbrug følger sociale skillelinier. Gennem dialogen på nettet opnåede de hjemløse direkte indflydelse på nye tiltag til gavn for dem selv og fik dermed en ikke blot dagsordenfastsættende men også politisk problemløsende rolle. Også andre borgere fik gennem nettet afgørende indflydelse på kommunale beslutninger, f.eks. i forbindelse med byplanlægning. To år efter projektets start deltog i alt 4000 borgere ud af 96000 i projektet. Med til succeshistorien hører dog, at diskussionerne ofte var præget af en intolerant tone, noget arrangørerne havde håbet at undgå, når deltagerne trods alt boede tæt på hinanden.²²

Andre projekter, hvor myndigheder helt eller delvist har været involveret, er etableringen af de såkaldte bynetværk, f.eks. i Bristol, Amsterdam, Bologna. Ofte har disse bynetværk været skabt i tæt samspil med kommercielle interesser og formålene har da også været vidt forskellige.²³ "Bristol.net" var fra starten kommercielt ejet, og selv om sigtet var at skabe en portal for oplysninger og debat om byen, udviklede det sig aldrig videre end til en elektronisk markedsplads. Bolognas Iperbole-projekt var til forskel herfra ejet og vedligeholdt af kommunen. Sigtet var at skabe en tovejs kommunikation mellem borgere og myndigheder. Selvom kommunen aktivt har støttet projektet løbende, har antallet af deltagere imidlertid været begrænset, og ofte er forsøg på at starte debatter løbet ud i sandet.²⁴

"Amsterdams digitale by" startede meget ambitiøst med et grafisk interface, der skulle simulere en rigtig by. Initiativet var privat men fra starten støttet af både kommunen og staten. På projektets hjemmeside blev et omfattende politisk debatrum udviklet, og der var endvidere mulighed for at søge informationer om alt vedrørende Amsterdam. Imidlertid levede projektet ikke op til grundlæggernes store ambitioner. Der var ikke mange deltagere i debatten, og de var ikke repræsentative for byens befolkning. Hurtigt kom projektet endvidere ud i økonomiske vanskeligheder, og som svar blev mængden af reklamer på siden øget, noget der førte til en nedadgående spiral.²⁵ Ved forfatterens seneste tjek af projektets hjemmeside var den overtaget af en kommerciel internetudbyder.²⁶

Der har været flere initiativer startet af forskellige organisationer og grupper. Et af de allerførste og meget omtalte fællesskaber på nettet var The WELL i San Francisco-området, der blev grundlagt af et privat softwarefirma allerede i 1985.²⁷ Deltagerne kunne mod et forholdsvist beskedent gebyr få adgang til fællesskabet og derefter frit diskutere i forskellige konferencegrupper. Fra starten var

fællesskabet præget af kraftig modstand mod censur og regulering af debatten. Det var holdningen, at dette skulle klares brugerne imellem.²⁸

Projektet er blevet betegnet som en succes. 8000 brugere og i alt 300 konferencegrupper tegner et billede af et af de mest aktive fællesskaber på nettet. Samtidig har tonen været åben, konstruktiv og tolerant.²⁹ Med til historien hører dog, at brugerskaren har været regionalt afgrænset til San Francisco-området, har bestået overvejende af intellektuelle og andre ressourcestærke, og at mange af brugerne fra starten har mødtes regelmæssigt fysisk såvel som på nettet. Dertil kommer, at The WELL aldrig har været et decideret politisk diskussionsforum men mere rummet konferencer om alskens emner.

Et andet omfattende projekt startet af lokale ildsjæle er det såkaldte E-democracy-projekt i Minnesota, USA. Det blev etableret af en frivillig gruppe under ledelse af Steven Clift i forbindelse med Minnesotas guvernør- og lokalvalg i 1994. Grundstammen var diskussionslister baseret på e-mails, hvor borgerne indbyrdes kunne debattere lokale emner. Der er efterhånden skabt sådanne diskussionsrum for flere forskellige byområder i Minnesota. Hertil kommer, at lokale kandidater, partier og græsrodsorganisationer kunne lægge information på en central web-server, som borgerne derefter kunne hente ned til orientering. Endelig skabte initiativtagerne en hjemmeside med links til alle relevante politiske aktører og informationer i Minnesota.³⁰

Projektet var fra starten præget af formelle regler for deltagelse. Deltagere skulle tilmelde sig mail-listerne, diskussionens indlæg blev sendt de enkelte deltagere som e-mail, og man blev kraftigt opfordret til at angive fuldt navn og adresse når man deltog i debatten. Endvidere blev debatten redigeret i det omfang, at projektets ledere var i stand til at sortere eksempelvis injurierende indlæg fra.³¹

Debatten var generelt præget af en høj grad af saglighed og tolerance over for andres argumenter. Den levede som sådan i stor udstrækning op til habermasianske kriterier for deliberation. Deltagerne opgav næsten uden undtagelse deres fulde navn og adresse og udviste i det hele taget en høj grad af selvregulering og ansvarlighed.

På minussiden viste debattens deltagerkorps den samme demografiske skævhed, der også har været udtalt i andre lignende fora på nettet: langt flere mænd end kvinder deltog, og der var en kraftig overvægt af vellønnede og højtuddannede. En grænse på to indlæg pr. deltager pr. dag har været håndhævet for at forhindre, at højtråbende enkeltpersoner monopoliserede debatten. Det har imidlertid ikke forhindre, at nogle få deltagere har været ekstremt aktive i debatten. 10% stod for 75 procent af indlæggene, og kun omkring 50% af den første diskussionslistes 450 abonnenter postede indlæg.³²

Årsagerne til projektets relative succes er blevet søgt i de specificerede regler for deltagelse (under truslen om sletning af indlæg), den megen information, der har været tilgængelig for deltagerne, og det faktum at man har anvendt en push- frem for en pull-teknologi. Det vil sige, at deltagerne har modtaget debatindlæggene som e-mail frem for selv at skulle klikke sig ind på en hjemmeside. Endelig er projektets afgrænsede geografiske spredning blevet tilskrevet afgørende konsekvenser. Deltagerne har haft en vis fælles baggrund og interesse og mange af de samme offline informationskilder i form af aviser og TV-stationer. Endvidere har tilknytningen til lokalsamfundet ført til moralsk ansvarlighed. Det ser ud som om, nogle af de fysiske fællesskabers sociale normer er blevet overført til internettet.

Overfor disse mere eller mindre ”designede” netfællesskaber kan der være grund til at beskæftige sig med de bud på internetbaserede offentligheder, der er opstået spontant ”nedefra”. Det er et kendetegn ved Internettet, at megen af udviklingen netop har været anarkistisk. Flere af de teknologier og tjenester, der i dag er dominerende på nettet, er skabt ved at enkelte brugere eller grupper har taget initiativet.

Dette gælder også for mange forskellige typer af fællesskaber, der er opstået gennem teknologier som IRC, ICQ (såkaldte chatprogrammer), FTP (til udveksling af e-mails og programmer) og på forskellige hjemmesider. En fremkomst af politiske diskussioner eller nye former for offentlighed gennem sådanne teknologier er et fænomen, der endnu kun i begrænset omfang har været gjort til genstand for systematisk akademisk analyse. Samtidig er det en kendsgerning, at der ofte er tale om så løse relationer brugerne imellem, at der skal virkelig god vilje til at betegne dem som fællesskaber.

En teknologi, der i højere grad har ført til, hvad man kan betegne egentlige fællesskaber, er det såkaldte Usenet, bestående af ca. 65000 nyhedsgrupper. Her diskuteres alt mellem himmel og jord, således også politiske spørgsmål. Nyhedsgrupperne er skabt af brugerne selv ved at interesserede tager initiativ til at starte dem. Grupperne er principielt uredigerede, selv om de ofte styres af selvbestaltede ”moderators”, der søger at opretholde den diskussionsetik, ”netikette”, som gruppens grundlæggere har etableret. Der er principielt lige adgang for alle med interesse i at diskutere de til gruppen knyttede emner. Hvad angår formelle fysiske betingelser, hvorunder debatten foregår, minder disse grupper altså meget om en habermasiansk borgerlig offentlighed. Derved har der da også været en omfattende interesse for, hvorvidt disse grupper rummer deliberative processer i form af politisk problemløsning og demokratisk oplysning.

Der er foretaget en del analyser af nyhedsgrupperne generelt. Konklusionerne er blandede, hvilket to eksempler afspejler. I en dansk sammenhæng har Stine Gotved foretaget en større undersøgelse af nyhedsgruppens socialitet med udgangspunkt i en gruppe om Tolkiens forfatterskab og konkluderet, at diskussionerne ofte er konstruktive, præget af respekt og lytten, og at deltagerne ofte søger at udvide relationerne til at omfatte den fysiske verden.³³ Ziauddin Sardar har studeret såvel Usenet som forskellige ”chatfora” og konkluderer, at mange folk taler fuldstændigt forbi hinanden, således at debatten ikke får karakter af dialog men af proklamationer. Debatter er generelt kortlivede, og deltagerne går til og fra, ifølge ham et resultat af de lave sociale omkostninger forbundet med indtræden og exit. Dette er ifølge forfatteren ikke overraskende, for som han formulerer det: ”hvorledes skulle man kunne indgå i fortrolig dialog med vildtfremmede, når man ikke engang kan hilse på folk, man møder ved elevatoren”?³⁴

En større undersøgelse af de rent politiske diskussioner på Usenet (og derved dettes egentlige potentiale som en politisk offentlighed) har indtil nu ikke været foretaget i en dansk sammenhæng.³⁵ I en amerikansk kontekst har grupperne imidlertid været genstand for adskillige undersøgelser.³⁶ Disse undersøgelser har draget vidt forskellige konklusioner men næsten alle udmærket sig ved overfladiskhed og mangel på fælles eller konsistent metodik. Der kan alligevel være grund til at samle op på interessante konklusioner fra disse foreløbige undersøgelser.

Richard Davis gennemgår over en uge tre amerikanske nyhedsgrupper dedikeret til landspolitiske spørgsmål. Hans konklusioner om debatten er meget negative. Debatten består overvejende af skænderier mellem republikanske og demokratiske partistøtter, der kun i meget lille omfang er modtagelige over for hinandens holdninger og argumenter. Davis ser Usenet som et forum for bekræftelse af egne synspunkter, manglende dialog og hadske udfald mod modstanderne.³⁷

Anthony Wilhelm tager i sin undersøgelse af forskellige grupper udgangspunkt i spørgsmålet om, hvor deliberativ debatterne på Usenet i virkeligheden er. Hans konklusion er, at selv om debatten er formelt set er fri og utvungen, garanterer det ikke deliberation i form af politisk problemløsning. Meget af gruppernes aktivitet består af monologer, og der kan være langt mellem de mere frugtbare diskussioner.³⁸

Usenets nyhedsgrupper ser på en måde ud til at sætte sig mellem to stole. På den ene side har foræret ikke den lokale tilknytning, som gør sig gældende for de mere lokalbaserede fora som The WELL og Minnesotas E-democracy-projekt. På den anden side er der heller ikke meget der tyder på, at gruppens debatter har nogen rækkevidde på nationalt plan. Forfatterens egne foreløbige

undersøgelser af gruppen dk.politik afslører, at der nok sættes nye dagsordener, men at de ikke slår igennem i det øvrige mediebillende. Nye dagsordener er ofte af meget teoretisk og spekulativ karakter, undertiden grænsende til det konspirationsteoretiske. Hovedparten af diskussionen tager dog udgangspunkt i eksisterende debatter i andre medier.³⁹ Dette er dog nok forventeligt på et tidspunkt, hvor internettets nyhedsformidlende og dagsordenfastsættende rolle fortsat er marginal i forhold til traditionelle massemedier. Manglen på dagsordensfastsættende potentiale blokerer dog ikke automatisk for deliberative processer, og en foreløbig løselig undersøgelse tyder på, at i hvert fald dele af selve diskussionerne i et vist omfang lever op til habermasianske kriterier for deliberativ debat.

Endelig kan man pege på, at Usenet er et meget teknisk forum og derved kun har rækkevidde til særlige interesserede computerbrugere. Indtil for nylig var adgangen til diskussionerne således betinget af, at man abonnerede på grupperne gennem sit postprogram, noget de fleste brugere formentlig ikke engang var opmærksomme på muligheden af. Nu er også Usenet tilgængelig ved hjælp af den altdominerende webteknologi, hvilket må formodes at øge den potentielle brugerskare drastisk.

Foreløbige studier af internetbaserede bud på politiske offentligheder tyder på, at diskussionerne fungerer bedst, når der fra starten er et overordnet design, og der fastsættes mere eller mindre klare regler for debatten. Erfaringerne fra Minnesota og The WELL i San Francisco-området peger i retning af, at de virtuelle offentligheder ser ud til at have størst succes, når de er bundet op på en eller anden form for fysisk realitet. I San Francisco mødtes en del af deltagerne ofte fysisk, og i Minnesota var debatten i høj grad centreret omkring brugere i Minneapolis-St.Paul, hvoraf en del også kendte eller kom til at kende hinanden personligt. Alt dette tyder på, at nettet fungerer bedst i samspil med det øvrige samfund og ikke mindst knyttet til fysiske fællesskaber.

Afgørende betingelser for demokratisk dialog på nettet

Som det vil være fremgået ovenfor, rejser internettet teoretisk set omtrent lige så mange problemer, som det rummer perspektiver. De mere empiriske erfaringer er da også hidtil ganske brogede. Der er formentlig brug for langt flere projekter (og tilhørende undersøgelser), før man kan udtale sig om nettets konsekvenser for den politiske offentlighed på lidt længere sigt. Alligevel synes det muligt at opstille nogle betingelser, der må være opfyldt, hvis internettet som politisk medium skal spille den demokratiske fornyende rolle, det har været tiltænkt. Der synes at være i hvert fald fire afgørende elementer, der skal spille sammen på den rigtige måde, såfremt netmedierede fællesskaber i fremtiden i højere grad skal varetage offentlighedens funktioner.

For det første er der spørgsmålet om adgang for alle til internettet. Der har i flere år været peget på faren for det såkaldte "digital divide", at skellet mellem brugere og ikke-brugere bidrager til at øge eksisterende økonomiske og sociale skillelinier i samfundet.⁴⁰ Af denne grund har "adgang for alle" da også været et eksplicit mål i mange regeringers IT-politik, også den danske. Ifølge de nyeste tal har cirka ¾ af danskerne i dag adgang til internettet under en eller anden form. Dertil kommer, at alle borgere formelt set frit kan anvende maskiner opstillet på eksempelvis biblioteker. Det er dog stadig afgørende, at brugerne ikke blot har adgang til nettet men også rent faktisk er i stand til at anvende det.

Det bringer os frem til det andet element, nemlig brugernes ressourcer i forhold til politisk brug af nettet. Det er nævnt, at projektet omkring Kommunalvalg 97 delvist mislykkedes på grund af manglende IT-parathed. I dag må brugernes formelle kompetence forventes at være langt større. Imidlertid er også politisk viden, interesse og et vist uddannelsesniveau nødvendige faktorer for at kunne begå sig i politiske fællesskaber på nettet. Internettet bidrager ikke med ét slag til en omfattende forøgelse af interessen for politik. Det ville formentligt også være en helt urealistisk (og

unødvendig) demokratisk fordring, at alle pludseligt engagerede sig i politiske debatter! Der er dog forhåbninger om, at nettet som nyt medium kan bidrage til en vis mobilisering af grupper, der hidtil har været udtalt politisk passive, f.eks. førstegangsvælgere.⁴¹

Noget tyder på, at politiske fællesskabers succes på nettet er meget afhængig af, hvorledes de er designet, og hvilke spilleregler, der på forhånd opstilles. Ethvert sådan design rummer naturligvis en intention i udgangspunktet. Vi så at kommercielt baserede bynetværk i reglen ikke udvikler sig til andet end elektroniske markedspladser, mens man med en bevidst demokratisk intention og en vis styring faktisk skabte en ganske succesrig debat i Minnesota. Det synes på den baggrund afgørende, at projekter og medier designes, så de indbyder til demokratisk debat. De skal derfor helst være forholdsvist utekniske, overskuelige og indbyde til dialog gennem et attraktivt men enkelt design, således at manglende båndbredde ikke afholder nogle brugere fra at deltage. Man kan sammenligne designet af politiske netfællesskaber med public service-TV eller offentlige parker. Internettet skal udnyttes til at skabe offentlige fristeder for dialog og deliberation.

For det fjerde er der spørgsmålet om internettet i samspil med øvrige medier. Internettet spiller som politisk medium (endnu) kun en marginal rolle i det samlede mediebillede. Der er imidlertid grund til at antage, at nettet i de kommende år vil få en langt mere fremtrædende placering og derved udgøre et reelt supplement til de øvrige medier for så vidt angår demokratiske debatter. Men Internettet vil formentlig ikke i nogen overskuelig fremtid blive det eneste medium og dermed det eneste bud på en politisk offentlighed. Derfor er både optimistiske visioner om Internettet som medium for en radikal fornyelse af demokratiet og pessimistiske versioner om den offentlige diskurs' totale død formentlig overdrevne. Internettet vil blive en integreret del af det totale medie-billede, men har på mange måder et særligt potentiale for at udvide og styrke den politiske offentlighed og varetage dens funktioner. Hvordan internettet udnyttes demokratisk set optimalt i samspil med andre medier op til brugerne.

Noter:

¹ Christopher Arterton, *Teledemocracy - Can Technology Protect Democracy* (Newbury Park, CA: Sage Publications, 1987), pp. 30-32.

² Cathy Bryan, Rosa Tsagarousianou & Damian Tambini (1998), 'Electronic democracy and the civic networking movement', i Rosa Tsagarousianou, Damian Tambini & Cathy Bryan (editors), *Cyberdemocracy - Technology, Cities and Civic Networks* (London: Routledge, 1998), p. 5

³ Gengivet i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz, 'Introduction: Repeating the Technological Whirlwind', i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz (editors), *Cyberfutures*, (London: Pluto Press, 1996), p. 10.

⁴ Gordon Graham, *the Internet:// a philosophical inquiry* (London: Rotledge, 1999), Jens Hoff, Karl Löfgren & Sune Johansson, *Internet og demokrati - Erfaringer fra kommunalvalget 1997* (København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1997), og Andrew L. Shapiro, 'Internet' i *Foreign Policy, Summer 1999*, pp. 14-28.

⁵ Howard Rheingold, *The virtual community : homesteading on the electronic frontier* (Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishers, 1993).

⁶ Denne debat er blandt andet gengivet i: Dale Herbeck, 'Democratic Dillusions - The Town Meeting in an Electronic Age', i David Slayden and Rita Kirk Whillock (editors), *Soundbite culture: The Death of discourse in a wired world* (Thousand Oaks, CA: Sage Publications 1999), pp 48-49.

⁷ Alinta Thornton, *Does Internet Create Democracy*, (2000), kap. 6, tilgængelig på <http://www.wr.com.au/democracy>.

⁸ Susanne Holmström, *Perspektiver og paradigmer* (Roskilde: Forlaget Samfundsøkonomi og planlægning, 1997), p. 26.

⁹ Wendy Bay Lewis, 'Digital democracy: restoring citizens' trust', *Public Management*, 81:3, (marts 1999).

¹⁰ Herbeck, 'Democratic Dillusions', pp. 60-61.

¹¹ Blandt andet citeret i Steven G. Jones 'Information, Internet and Community: Notes Toward an Understanding of Community in the Information Age', i Steven G. Jones, *Cybersociety 2.0. - Revisiting Computer-Mediated Communication and Community* (Thousand Oaks, CA, USA: Sage Publications, 1998), pp. 1-34. Dette er ikke pladsen til at forfølge det rent kommunitaristiske element. Schuler's opfattelse af de nye fællesskaber findes også på

hjemmesiden for hans bog "New Community Networks: Wired for Change" på adressen <http://www.scn.org/ip/commnet/ncn.htm>.

¹² Graham, *the Internet:// a philosophical inquiry*, p 145.

¹³ David Slayden & Rita Kirk Whillock, 'Introduction', p. ix ff i David and Whillock Rita Kirk Slayden (editors), *Soundbite culture: The Death of discourse in a wired world* (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1999), p. ix.

¹⁴ Paul Virilio, *Cyberworld - det værstes politik* (København: Introite! Publishers, 1998), p. 27.

¹⁵ Charles Ess, 'The Political Computer: Democracy, CMC and Habermas' i Charles Ess (editor), *Philosophical Perspectives on Computer-Mediated Communication* (Albany: State University of New York Press, 1996), pp. 218-19.

¹⁶ Kevin A. Hill, & John E. Hughes, *Cyberpolitics - Citizen Activism in the Age of the Internet* (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 1998), p. 74 og Graham, *the Internet:// a philosophical inquiry*, p. 99.

¹⁷ Andrew Shapiro, *The Control Revolution*, New York: Public Affairs, 1999), pp. 110-12.

¹⁸ Jones, 'Information, Internet and Community', p. 4.

¹⁹ Hoff, Löfgren & Johansson, *Internet og demokrati*, pp. 12-13

²⁰ Hoff, Löfgren & Johansson, *Internet og demokrati*, p. 100

²¹ Det ovenstående er baseret på egne hidtidige undersøgelser. Det er endnu for tidligt at sige noget endeligt om projektets succes og rækkevidde, men denne forfatter er i samarbejde med amtet i gang med en omfattende analyse heraf.

²² Kees Schalken, 'Virtual Communities - New public spheres on the internet' i Jens Hoff, Ivan Horrocks & Pieter Topps (editors), *Democratic Governance and New Technology* (London: Routledge, 2000), pp.154-58

²³ Flere af disse bynetværk er omtalt i blandt andet Rosa Tsagarousianou, Damian Tambini & Cathy Bryan (editors), *Cyberdemocracy - Technology, Cities and Civic Networks* (London: Routledge, 1998)

²⁴ Alessandro Aurigi & Stephen Graham, 'The 'Crisis' in the urban public realm', i Brian D. Loader, *Cyberspace Divide: Equality, Agency and Policy in the Information Age* (London: Routledge, 1998), pp. 74-75

²⁵ *ibid.*, p. 70-73

²⁶ Projektet havde adressen <http://www.dds.nl>. Sidst tjekket 8. oktober 2001.

²⁷ Se også Stine Gotveds artikel "Det medierede menneske" i dette nummer af Politologiske Studier.

²⁸ Cliff Figallo, 'The WELL: A Regionally Based Online Community on the Internet' i Brian Kahin & James Keller, *Public Access to the Internet* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995), p. 53

²⁹ *ibid.*, p. 60.

³⁰ Projektet er omtalt i detaljer på <http://www.e-democracy.org>.

³¹ Lincoln Dahlberg, 'Extending the Public Sphere through Cyberspace: The Case of Minnesota E-Democracy', *First Monday*, 6:3 (marts 2001). Tilgængelig på http://firstmonday.org/issues/issue6_3/dahlberg/index.html.

³² *ibid.*

³³ Stine Gotveds ph.d.-afhandling om emnet er tilgængelig på <http://akira.ruc.dk/~gotved/stine-pdf/>

³⁴ Ziauddin Sardar, 'alt.civilizations.faq - Cyberspace as the Darker Side of the West' i Ziauddin Sardar & Jerome R. Ravetz (editors), *Cyberfutures* (London: Pluto Press, 1996), pp. 30-31.

³⁵ Denne artikels forfatter er i skrivende stund i gang med en omfattende undersøgelse af nyhedsgruppen dk.politik.

³⁶ Se f.eks. Richard Davis, *The Web of Politics - the internet's impact on the American political system* (New York: Oxford University Press, 1999), Anthony G. Wilhelm, 'Virtual Sounding Boards - How deliberative is online political discussion?', *Information, Communication & Society*, 1:3 (1998), pp. 313-338 og Hill & Hughes, *Cyberpolitics*.

³⁷ Davis, *The Web of Politics*, 149-167

³⁸ Wilhelm, 'Virtual Sounding Boards', pp. 332-33.

³⁹ Undersøgelsen har foreløbig været eksplorativ på baggrund af alle indlæg postet i april og maj 2001. Jeg er i skrivende stund i gang med systematiske kvantitative og indholdsanalytiske undersøgelser af disse data.

⁴⁰ En skildring af denne problematik findes eksempelvis i Brian D. Loader, 'Cyberspace Divide: Equality, Agency and Policy in the Information Age' i Brian D. Loader (editor), *Cyberspace Divide: Equality, Agency and Policy in the Information Age* (London: Routledge, 1998).

⁴¹ Således er det et eksplicit mål for demokratiprojektet i forbindelse med Amtsrådsvalget i Nordjyllands Amt 2001, at flere førstegangsvælgere skal mobiliseres. Projektet har hjemmesideadressen www.nordpol.dk.